

Til Kulturdepartementet

NOTAT FRA REFERANSEGRUPPEN FOR PILOTPROSJEKT OM UTSTILLINGSHONORAR

Referansegruppen ønsker først å takke for den tilliten Kulturdepartementet har vist gruppen som rådgivere i utformingen av pilotprosjektet for utstillingshonoraret.

Gruppen har, etter oppstartsmøtet i Kulturdepartementet 11.08.2014, hatt ytterligere to møter, og kommunisert per epost utover dette. Gruppen stiller seg samlet bak innholdet i dette notatet.

Referansegruppen deler fullt ut holdningen om at kunstneres arbeid med verksproduksjon og utstillinger skal honoreres. Utstillingshonoraret vil bidra til et godt samarbeidsforhold mellom institusjon og kunstner, og en profesjonalisering av bestiller- og utførerforholdet mellom de to partene. Reformen utstillingshonorar har potensialet til å bli den viktigste på det visuelle kunstfeltet siden 1970-tallet. Forutsetningen er en god finansiering av ordningen, med friske midler.

Det primære formålet med pilotprosjektet er, etter referansegruppens syn, å innhente konkret erfaring og informasjon med påfølgende analyse av den samlede utstillingsøkonomien, slik at myndigheter og øvrige aktører får et best mulig grunnlag for å forme en velfungerende, permanent ordning for utstillingshonorar. Derfor vil vi vektlegge at det er avgjørende at en ekstern forsker/ analysebyrå engasjeres for innhenting og analyse av funnene i pilotprosjektet.

Vi ønsker også å påpeke at pilotprosjektets økonomiske rammer neppe kan gi en rimelig honorering av kunstneres arbeid med utstillingsprogrammet i de fire visningsstedene i to år. Forskningsdelen av pilotprosjektet vil imidlertid bidra til at man kan finne frem til et riktig honorarnivå for en permanent ordning.

Vi håper at dette notatet gir departementet et godt grunnlag for å komme videre i pilotprosjektet. Vi forutsetter at vi holdes løpende orientert om videre utvikling, og at departementet tar kontakt ved uklarheter og spørsmål.

Vi ber også om at departementet legger opp en fremdriftsplan for oppfølging av mandatets del 2.

15. september 2014

Lise Stang Lund, styreleder Norske Kunsthåndverkere
Hilde Tørdal, styreleder Norske Billedkunstnere
Lars Grambye, direktør Sørlandets kunstmuseum
Svein Ingvoll Pedersen, daglig leder Nordnorsk kunstnersenter

1. MANDATET

Sitat fra mandatets del 1:

1. Innledningsvis vurdere:

- Hva som legges inn i begrepet utstillingshonorar og hvordan dette kan formuleres i utstillingsavtale. Herunder: Arbeid før, under og etter utstilling. Produksjonskostnader tilknyttet utstilling. Reise, opphold og transportkostnader. Verksproduksjon og kunstners honorar. Om verk er nyproduserte eller eksisterende. Mottar kunstner annen statlig støtte. Betingelser tilknyttet salg til visningsstedet eller salgsutstilling.
- Om minstehonorar bør inngå i utstillingsavtale. Redegjøre for konsekvenser dette får for kunstner, institusjon og staten.
- Hvordan erfaringer fra MU-avtalen kan komme norsk ordning til gode.

I innledningsteksten står bl.a.:

- Det er besluttet at institusjonene selv skal forvalte midlene til virksomhetens utstillingsprogrammering. Utstillingshonoraret skal således ikke reguleres av satser.
- KUD vil, etter innspill fra referansegruppen, oversende de fire visningsstedene forvaltningsmodell og momenter for hva som skal inngå i utstillingsavtale når utstillingshonorar utbetales i pilotperioden.

Referansegruppen har, med utgangspunkt i mandatet, tatt på seg å gi anbefalinger for premisser og strukturer for gjennomføringen av pilotprosjektet for utstillingshonorar.

Gruppen har, i tråd med mandatet, ikke tatt stilling til konkrete honorarnivåer og satser. Basert på erfaringene som fremkommer i pilotprosjektet, bør disse fastsettes i forhandlinger ved et senere tidspunkt.

2 BEGREPSAVKLARINGER OG -DEFINISJONER

Før vi går videre inn i denne materien, er det nødvendig å avklare og definere sentrale begreper vi bruker i denne sammenhengen. Referansegruppen har sett hen til formuleringer i svenske og danske avtaler, samt den norske utstillingsvederlagsavtalen.

- ”utstillingsarrangør”: en statlig myndighet, en statlig institusjon eller annen institusjon som mottar statstilskudd som arrangerer en temporær utstilling av verk eller stiller til rådighet et lokale for en slik utstilling.
- ”kunstner”: opphavsperson og utstillende billedkunstner, fotograf, kunsthåndverker, formgiver m.v., herunder også kunstnergrupper, som har skapt et verk
- ”kontrakt”: spesifikk avtale mellom utstillingsarrangør og kunstner
- ”verk”: verk av billedkunst, fotografi, illustrasjoner, kunsthåndverk, herunder stedsspesifikke verk og verk av interaktiv, sosial og performativ karakter, hvor kunstnerne opptre selv eller med andre
- ”utstillingshonorar”: honorar som utstillingsarrangør betaler til kunstner som kompensasjon for kunstnerens arbeid i forbindelse med utstilling av kunstnerens verk. Honoraret skal dekke kunstners arbeid med administrasjon, nyproduksjon og tilrettelegging av verk, samt øvrig arbeid knyttet til utstillingen.
- ”utstillingsvederlag”: vederlag som utstillingsarrangør betaler til kunstner som kompensasjon for lån og fremvisning av verk i kunstnerens eie i utstilling i Norge eller utlandet. Vederlaget er en betaling for allmennhetens bruk av verket i utstillingsperioden og en kompensasjon for den tid kunstneren selv ikke kan disponere verket.
- ”produksjonskostnader”: materialkostnader og tilvirkningskostnader for fremstilling av verk, heri ikke inkludert honorar for kunstnerens arbeid med produksjonen

- ”temporær utstilling”: en tidsbegrenset utstilling som allmennheten eller en større sluttet krets har adgang til, og som varer opp til ett år
- ”permanent utstilling”: en fast utstilling som allmennheten eller en større sluttet krets har adgang til, og som varer over ett år - ofte samlinger og kunst i offentlig rom
- ”separatutstilling”: en temporær utstilling med verk av en kunstner eller en kunstnergruppe som viser verk de har laget i felleskap
- ”gruppeutstilling”: en temporær utstilling med verker av fler enn en kunstner/ kunstnergruppe
- ”vandreutstilling”: en temporær utstilling som vises på flere visningssteder/ hos flere utstillingsarrangører, i samme eller i modifisert form. Det kan også benevnes som turnerende utstillinger.

3 EN PUNKTVIS GJENNOMGANG AV MANDATET (del 1)

3.1 Nærmere definisjon av begrepet utstillingshonorar

Som det fremgår av punkt 2, har referansegruppen gitt følgende definisjon av utstillingshonoraret:

- Honorar som [statlig] utstillingsarrangør betaler til kunstner som kompensasjon for kunstnerens arbeid i forbindelse med utstilling av kunstnerens verk. Honoraret skal dekke kunstners arbeid med administrasjon, nyproduksjon og tilrettelegging av verk, samt øvrig arbeid knyttet til utstillingen.
- Se punkt 3.2 for ytterligere utdyping av disse punktene

Følgende kostnader inngår ikke i utstillingshonoraret:

- Reise, opphold og transportkostnader
- Produksjonskostnader tilknyttet utstilling, jf. definisjoner pkt. 2

Fordeling av kostnader må inngå som separate punkter i kontrakten, jf. pkt. 3.3.

Forhold som ikke påvirker/vedrører beregning av honorar:

- Hva kunstner mottar i utstillingsvederlag
- Om kunstner mottar annen statlig støtte, eksempelvis arbeidsstipend
- Betingelser forbundet med innkjøp eller salg. Dette kan imidlertid bringes inn i forhandlinger om institusjonens eventuelle dekking av produksjonskostnader, jf. pkt. 3.3.

Andre relevante forhold:

- Kunstner som mottar utstillingshonorar for en utstilling kan ikke søke eller motta honorarer via andre statlige støtteordninger, gjennom f.eks. prosjektstøtte fra Norsk kulturfond eller Statens utstillingsstipend, til samme utstilling.
- Kunstner kan søke støtte til dekking av produksjonskostnader, i den grad dette ikke er finansiert av visningsstedet, gjennom f.eks. prosjektstøtten i Norsk kulturfond eller Statens utstillingsstipend.
- Utenlandske kunstnere forutsettes behandlet på lik linje med norske kunstnere.

3.2 Regulering av utstillingshonorar i utstillingskontrakten

Referansegruppen har sett på hvordan dette kan reguleres i en utstillingskontrakt, og hvilke forhold/parametre som bør bestemme størrelsen på honoraret. Vi anbefaler en struktur med en tredeling av honoraret.

Det følgende er for øvrig ikke forslag til konkret kontraktstekst.

A. GRUNNHONORAR

Kunstneren skal alltid motta et grunnhonorar, uavhengig av medvirkning i arbeidet med tilrettelegging og produksjon av utstillingen. Da en kunstners arbeide er så mangfoldig og også inneholder arbeide som ikke

nødvendigvis kan timesettes, så er det viktig å differensiere på det som skal ha en fast sum, og det som skal honoreres basert på tidsforbruk. Grunnhonoraret er således et bidrag til dekking av kunstnerens løpende og ikke-fakturerbare kostnader, herunder f.eks. administrasjon, kontorhold og atelierleie.

Satsberegning i pilotprosjektet: Bør baseres på partenes felles vurdering av hvor mye den aktuelle utstilling belaster kunstnerens løpende og ikke-fakturerbare kostnader, med resultat en fast avtalt sum. Det må tas hensyn til om det er en separatutstilling eller gruppeutstilling. Finansieringen i pilotprosjektet bør kunne dekke avtalt grunnhonorar i sin helhet.

B. PRODUKSJONS- OG TILRETTELEGGINGSHONORAR

1. scenario: Nyproduserte verk i utstillingen

Skal gi en rimelig kompensasjon for kunstners arbeide med eksempelvis:

- utvikling av utstillingsidé
- verksproduksjon
- emballering/ fraktforberedelser

2. scenario: Allerede eksisterende verk i utstillingen

Skal gi en rimelig kompensasjon for kunstners arbeide med eksempelvis:

- fremskaffing og klargjøring/ ev. reparasjon av eksisterende verk
- emballering/ fraktforberedelser
- tilpassing av stedsspesikke verk

3. scenario: En kombinasjon av nyproduserte og eksisterende verk.

Satsberegning i pilotprosjektet: Bør baseres på partenes forventning og anslag om arbeidsmengde ganget med en rimelig time-, dag- eller ukesats som partene blir enige om, med resultat en fast avtalt sum. Gitt de finansielle rammene i pilotprosjektet, vil institusjonene i prosjektet antagelig ikke ha mulighet til å oppfylle mer enn en andel av dette.

Forhold som bør tas i beregning i fastsettelse av honoraret i pilotprosjektet:

- Størrelsen på utstillingen
- Mengden/ andel av nyproduserte verk
- Forventet arbeidsmengde for nyproduksjon av verk
- Forventet arbeidsmengde for eksisterende verk
- Antall kunstnere: separat- vs. gruppeutstilling (få eller mange deltakere)

C. HONORAR FOR ØVRIG ARBEID

Dette omfatter alt annet arbeid kunstneren utfører i tilknytning til utstillingen og kunstnerens arbeid på utstillingsstedet i forbindelse med utstillingen.

Skal gi en rimelig kompensasjon for kunstners arbeid med eksempelvis:

- katalog eller annet presentasjons- eller informasjonsmateriell
- fremskaffing eller produksjon av bilder (foto til katalog, plakat, invitasjon, etc)
- fremskaffing eller produksjon av tekster (til katalog, informasjonsmateriell, etc)
- montering av utstilling (herunder teknisk tilrettelegging for lyd- og videokunst)
- nedrigging av utstilling
- deltakelse på åpning og pressevisninger
- formidling, pedagogisk arbeid, kunstnerpresentasjon
- tilrettelegging for Den kulturelle skolesekken
- andre arbeidsoppgaver i tilknytning til utstillingen

Satsberegning i pilotprosjektet: Bør baseres på partenes forventning og anslag om arbeidsmengde ganget med en rimelig time-, dag- eller ukesats som partene blir enige om, med resultat en fast avtalt sum. Det er uklart om finansieringen i pilotprosjektet vil kunne dekke avtalt honorar i sin helhet.

NB. Skjer det etter felles avtale vesentlige overskridelser jf. anslått arbeidsmengde for pkt. B og C, må honoreringen reforhandles, dog innenfor de finansielle rammene i pilotprosjektet.

3.3 Ytterligere punkter som bør inngå i kontrakt mellom utstillingsarrangør og kunstner

Det som ikke inngår i utstillingshonoraret, bør omhandles i kontrakten med egne punkter. Utstillingsvederlagsavtalen gir for øvrig utstillingsarrangør visse forpliktelser, som allerede skal inngå i kontrakten.

Eksempelvis:

- utbetaling ihht. Statens utstillingsvederlagsavtale
- reise, opphold, transport
- frakt
- forsikring
- kostnader til teknisk utrustning
- institusjonens eventuelle dekning av produksjonskostnader

Spesielle hensyn som bør tas ved forhandling om fordeling av produksjonskostnader:

- vurdering av verkenes omsettelighet
- hvis verket regnes som uomsettelig (eks. stedsspesifikk installasjon eller maleri rett på vegg), taler dette klart i retning av at institusjon skal dekke produksjonskostnader
- om produksjonskostnadene er uforholdsmessig store
- om kunstner får tilslag på en støtteordning

3.4 Om minstehonorar bør inngå i utstillingskontrakt. Redegjøre for konsekvenser dette får for kunstner, institusjon og staten

Referansegruppen anbefaler at minstesatser vurderes å inngå i utstillingskontrakt, basert på erfaringene i pilotprosjektet. Disse bør i så fall fremforhandles med staten.

Erfaringene fra Sverige er at det i endel tilfeller ikke har vært betalt ut noe for honorardelen av kontrakten (medverkansersättning i MU-avtalen), og vi ønsker ikke at dette skal skje i Norge. Det er viktig at denne reformen skal sikre kunstnerne inntekter for arbeidstiden de legger ned i utstillingen. En grunnsats vil åpne for endringer i forhandlingspraksisen mellom institusjon og kunstner. Vi ser imidlertid en fare for at et minstehonorar kan sementere forhandlingene. For å unngå dette mener vi derfor at det bør legges opp til opplæring og informasjonsmaterieil for hva dette punktet i kontrakten betyr og en konkret veiledning som følger med og utdyper punktene.

En minstesats vil gjøre det enklere å budsjettere for institusjonene og staten, og vil gi en pekepinn i retning av hva nivået ligger på i videre forhandlinger mellom kunstner og institusjon. Det vil vært fullt mulig for institusjonene å anslå kostnader i sin ordinære budsjettsøknad til Kulturdepartementet, basert på utstillingsprogrammet følgende år.

Referansegruppen anbefaler for øvrig en separat økonomi for utstillingshonoraret, slik at eventuelt uanvendte midler overføres i balansen til neste års budsjett. Det vil sikre at de nye, friske midlene reservert til utstillingshonorar anvendes etter hensikten og ikke til andre formål.

Hvilken størrelsesorden en fullfinansiering av utstillingshonoraret vil ligge på i de fire institusjonene, vil piloten kunne gi et godt anslag på. For å gi et samlet bilde på reformen, anbefaler vi at alle statlige institusjoner kartlegges i løpet av pilotperioden mht. utstillingsprogram og utstillingsøkonomi, for å gi et best mulig grunnlag for et samlet kostnadsoverslag for en permanent ordning.

3.5 Hvordan erfaringer fra MU-avtalen kan komme norsk ordning til gode

Tidsrammen for gjennomføringen av del 1 av mandatet var såpass stramt, at det ikke lot seg gjøre å gjennomføre en grundig vurdering. Dette må eventuelt gjennomføres på et senere tidspunkt.

Vi kan likevel tentativt antyde følgende erfaringer som viktigst:

- Det utbetales lite medverkansersättning (tilsvarende vårt utstillingshonorar) grunnet svak finansiering av reformen, samt at utbetaling av medvirkningshonoraret ikke er avtalefestet.
- Kontrakten, altså MU-Normalavtal, er for omstendelig og bør gjøres enklere i en eventuell norsk normalkontrakt. Kontrakten er utformet av kunstnerorganisasjonene. For å oppnå en mer brukbar kontraktstruktur enn hva vi ser i Sverige, er det viktig å utarbeide dette i nært samarbeid med visningstedene, noe arbeidet i denne piloten er en del av.
- Kampanjene for MU-avtalen har vært omfattende og viktige for å forankre reformen hos alle impliserte i miljøet. Mange presseoppslag har også økt bevisstheten i almenheten om profesjonelle kunsternes dårlige arbeidsvilkår og gratisarbeid i institusjonene.

4 FORSLAG TIL FORVALTNINGSMODELL OG PREMISER I PILOTPROSJEKTET

Formålet med pilotprosjektet må være å skaffe tilveie kunnskap og erfaring, slik at referansegruppen får et godt grunnlag for sin rådgivning om en permanent ordning for utstillingshonorar. God innsikt i utstillingsøkonomien ved statlige visningssteder, vil videre gi partene et godt grunnlag for videre forhandlinger.

Det overordnede målet er en velfungerende ordning for alle statlig finansierte visningssteder, som er enkel å håndtere og et godt verktøy i forhandlingene mellom utstillingsarrangør og kunstner.

For best mulig erfaringsutbytte i pilotprosjektet, må det legges klare rammer og betingelser for gjennomføringen. Dette betyr at deltakende institusjoner og kunstnere må si seg villige til oppgi den informasjonen som referansegruppen trenger for videre utarbeiding av modellen.

Som nevnt i innledningen, mener referansegruppen at det er avgjørende for erfaringsutbyttet at en ekstern forsker/ analysebyrå engasjeres for innhenting og analyse av funnene i pilotprosjektet. Innhenting og analyse av funnene i pilotprosjektet er for omfattende for referansegruppen, og det er også mest hensiktsmessig at dette gjøres av et analysebyrå med egnet kompetanse og verktøy for slikt arbeid. Referansegruppen ønsker imidlertid å fungere som referansegruppe for dette arbeidet, for å sikre at all nødvendig informasjon hentes ut av prosjektet.

4.1 Betingelser for deltakelse for institusjonene i pilotprosjektet

Det er opp til de fire visningsstedene i prosjektet å vurdere om de vil anvende utstillingshonoraret på hele eller utvalgte deler av utstillingsprogrammet for 2014 og 2015. For utstillinger som allerede har funnet sted i 2014, er det greit å bruke disse i piloten, så fremt den ønskede informasjonen blir sendt inn og kunstnerne godtar betingelsene for deltagelse. Det er en fordel for pilotprosjektet at det omfatter flest mulig utstillinger og utstillinger med ulik karakter, slik at erfaringsgrunnlaget og informasjonstilgangen blir bredest mulig. Dette vil også gi institusjonene et samlet bilde av hvordan det vil arte seg å administrere ordningen.

Følgende betingelser må ligge til grunn for institusjonene som deltar i pilotprosjektet:

1. Institusjonene må redegjøre for erfaringer og økonomien i de utvalgte utstillingsprosjektene, rapportert per utstilling:

1. Informasjon om utstillingen
 - separat-, gruppe- eller kollektivutstilling (åpen innsendelse)
 - antall utstillere
 - størrelse på utstillingen (gulvareal i kvm)
 - andel nyproduserte verk i utstillingen
 - dekker institusjonen frakt? ikke/ én vei/ tur/retur
 - hva slags forsikringer dekker institusjonen?
2. Utstillingvederlag utbetalt til kunstner, spesifisert per kunstner
 - herunder hvorvidt institusjonen følger de statlige satsene per verk, eller har en fast pris per

utstilling/ utstiller godkjent av kunstnerorganisasjon etter unntaksbestemmelsen i utstillingvederlagsavtalen §2 Del 4.

3. Utstillingshonorar utbetalt til kunstner, spesifisert per kunstner og på hvilket grunnlag dette ble fastsatt (jf. pkt. 3.2 A-C)
 - herunder skal også oppgis partenes vurdering av hva som hadde vært et rimelig honorar for kunstners arbeid i en permanent, fullfinansiert ordning. Hvis utstillingsarrangør og kunstner har ulik oppfatning på dette punkt, skal begge parter vurdering oppgis.
4. Andre utbetalinger til kunstner, spesifisert (eks. bidrag til produksjonskostnader, reise/ opphold, etc)
5. Øvrige produksjonskostnader til utstillingen
 - gjelder kostnader direkte knyttet til utstillinger, eks. produksjonskostnader, monteringskostnader, ev. ekstraordinært vakthold, markedsføring, katalog etc.
 - utbetalinger til kunstnere oppgitt under pkt. 2-4 skal ikke føres her
 - ordinære og faste drifts- og lønnsutgifter skal ikke føres her
6. Fremlegge kopi av kontrakter inngått med kunstnere, med mindre det er forhold som tilsier noe annet
7. Eventuelle andre opplysninger referansegruppen ber om

2. Institusjonene ved navngitt kontaktperson stiller seg til disposisjon for intervjuer av eksterne forskere tilknyttet pilotprosjektet, enten per telefon eller i møte. Eventuelle reisekostnader vil dekkes i denne forbindelse, men det vil ikke bli utbetalt honorar.

4.2 Betingelser for deltakelse for kunstnere i pilotprosjektet

Følgende betingelser må ligge til grunn for kunstnere som tilbys deltakelse i pilotprosjektet:

1. Kunstneren skal redegjøre for tidsbruken for utstillingsarbeidet til ekstern forsker, inndelt i de tre honorarkategoriene:

- A. Administrasjon
- B. Produksjon og tilrettelegging
- C. Øvrig arbeid

Jf. eksempler listet under pkt. 3.2.

2. Kunstneren utformer en kort skriftlig rapport om sitt arbeid med utstillingen, fordeling av arbeidsoppgaver mellom utstillingsarrangør og kunstner og øvrige erfaringer fra pilotprosjektet. Kunstneren redegjør for på hvilken måte honoreringen for utstillingsprosjektet inngår i det samlede bildet av kunstnerens økonomi. Kunstneren skal også oppgi hva hun eller han anser hadde vært et rimelig honorar for sitt arbeid med aktuell utstillingen i en permanent, fullfinansiert ordning (jf. pkt. 3.2 A-C). Krav til rapport må utformes nærmere.

3. Kunstneren stiller seg til disposisjon for intervjuer av eksterne forskere tilknyttet prosjektet, enten per telefon eller i møte. Eventuelle reisekostnader vil dekkes i denne forbindelse, men det vil ikke bli utbetalt honorar.

Kunstner som ikke aksepterer disse betingelsene, kan ikke delta i pilotprosjektet.

4.3 Fordelingen av midlene i pilotprosjektet

Referansegruppen er innstilt på at honoraret deles likt på alle fire visningsstedene.

Gruppen ønsker at så mye som mulig går til honorarutbetaling i pilotperioden. Samtidig er det helt avgjørende for pilotprosjektet å få gjennomført det analysearbeidet som beskrevet ovenfor.

Primært ønsker vi derfor at Kulturdepartementet finner midler i statsbudsjettet for 2015 for å dekke analysekostnadene. Sekundært foreslår vi at disse midlene tas fra bevilgningen som nå er avsatt til pilotprosjektet.